

5. Макарова О. В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 "Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень". Київ, 2010. 19 с.
6. Пінська О. С. Деформація правової свідомості та її класифікація [Електронний ресурс]. *Право і Безпека*. 2011. № 1. С. 54-58. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_1_12.
7. Требін М. П. Деформація правосвідомості: сутність та форми прояву. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Серія: Політологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2016. № 2 (29). С. 252-256. (330 с.).
8. Черкас М. Є. Актуальні проблеми формування правосвідомості в Україні. *Право та інновації*. 2015. № 4. С. 169-175. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_4_26.

Makarova O., Halenko T. Some aspects of the forms of deformation of legal awareness.

The article considers the main forms of deformation of legal awareness, in particular, legal nihilism, legal demagoguery, legal infantilism, legal subjectivism, legal relativism, a degeneration of legal awareness. We describe the general characteristics of these forms and the reasons of its origin and dissemination.

Keywords: *legal awareness, forms of deformation of legal awareness, legal nihilism, legal demagoguery, degeneration of legal awareness, legal infantilism, legal subjectivism, legal relativism.*

МЕДИЧНЕ ПРАВО

УДК 342.723:614.253.84

Морозова О. О., Морозова В. О.

ЗАХИСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

У статті досліджуються проблеми захисту права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я, визначаються способи захисту особистих немайнових прав.

Ключові слова: *захист цивільних прав, захист особистих немайнових прав, способи захисту, способи захисту особистих немайнових прав, таємниця про стан здоров'я, фізична особа, захист права фізичної особи на таємницю про стан її здоров'я.*

Право фізичної особи на таємницю про стан здоров'я належить до фундаментальних особистих немайнових прав фізичної особи. Повага до приватного життя людини важлива складова будь-якого демократичного суспільства. Проте її рівень в сучасному українському суспільстві є недостатній. Одним з ефективних засобів підвищення поваги до приватного життя є правовий захист.

Проблемою захисту цивільних прав, зокрема особистих немайнових прав, до яких відноситься право на таємницю про стан здоров'я, науковці почали займатися з 60-70 років минулого століття. Вагомий вклад в ці дослідження внесли С. М. Братусь, І. Л. Бачило, Л. М. Грузова, В. П. Грибанов, Т. Б. Дмитрієва, О. В. Кохановська, Л. О. Красавчикова, Л. В. Красицька, І. Я. Купов, М. С. Малєїн, М. М. Малєїна, І. Л. Петрухин, О. О. Підпригора, В. Л. Попов, З. В. Ромовська та ін. Та зазначена проблема не втрачає своєї актуальності. А особливої актуальності захист права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я набуває в умовах впровадження новітніх інформаційних технологій.

Аналіз чинного законодавства, що стосується використання відомостей, які відносяться до лікарської таємниці (Конституція України, Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Закони України: “Основи законодавства України про охорону здоров’я”, “Про інформацію”, “Про психіатричну допомогу”, “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”, “Про захист населення від інфекційних хвороб”, “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про прокуратуру”, “Про донорство крові та її компонентів”, “Про захист персональних даних” та ін. свідчить, що лікарська таємниця відповідає вимогам охороноздатності права [9, с. 538], а саме:

– інформація довірена або стала відомою особі-держателю в силу виконання нею своїх професійних обов’язків;

– особа, якій довірена або стала відомою інформація, не перебуває на державній або муніципальній службі (службі в органах місцевого самоврядування), в іншому випадку така інформація стає службовою таємницею;

– заборона на поширення довіреної або такої, що стала відомою, інформації, яка може завдати шкоди правам і законним інтересам довірителя, встановлена законодавством;

– інформація не відноситься до відомостей, що становлять державну або комерційну таємницю.

Це дає підстави стверджувати, що для правового регулювання суспільних відносин стосовно відомостей, які відносяться до лікарської таємниці можливо застосовувати правовий інститут регулювання суспільних відносин стосовно конфіденційної інформації.

Право на збереження лікарської таємниці, як самостійної складової професійної таємниці, закріплене у багатьох нормативно-правових актах міжнародного рівня. Ст. 6 Європейської хартії прав пацієнтів (Право на привітність і конфіденційність) наголошує: “Кожен має право на конфіденційність особистої інформації, включно з інформацією про свій стан здоров’я та можливі діагностичні й терапевтичні процедури, а також на захист своєї приватності під час проведення діагностичних оглядів” [13].

Підручник з лікарської етики Світового лікарського товариства (World Medical Association – WMA) визначає безумовним обов’язком лікаря зберігання абсолютної конфіденційності усього, що він знає про своїх пацієнтів, навіть, після їх смерті [11, с. 54].

Цивільне законодавство України наділяє фізичну особу правом на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України) та на таємницю про стан свого здоров’я, під якою розуміє факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також відомості, одержані при її медичному обстеженні, зобов’язує кожну фізичну особу утримуватись від поширення будь-якої інформації про хворого, яка стала їй відома у зв’язку з виконанням службових обов’язків або з будь-яких джерел та забороняє вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. (ст. 286 ЦК України).

Водночас, суб’єктивне право, що належить особі, повинно забезпечуватися відповідними правовими засадами від його порушень та інакше уповноважений суб’єкт не має правової можливості захистити його. Тому, визнаючи за тією чи іншою фізичною особою певні суб’єктивні права і обов’язки, цивільне законодавство надає фізичній особі право на їх захист. Способам захисту, які можуть застосовуватися до порушників цивільних прав, юридична наука приділяє особливу увагу. В. П. Грибанов поділяє їх на:

– фактичні, що застосовуються уповноваженою особою самостійно (необхідна оборона, заходи крайньої необхідності);

– оперативні, які хоча і є способами юридичного впливу, але застосовуються самою уповноваженою особою (відмова від прийняття простроченого виконання);

– державно-примусові, застосування яких входить до компетенції державних або громадських органів, до яких входять цивільно-правові санкції як способи цивільно-правової відповідальності та способи державно-примусового характеру як визнання права

за тією чи іншою особою (поділ загального майна між власниками, повернення сторін у первинний стан внаслідок визнання правочину недійсним тощо, які не можуть бути віднесені ні до цивільних санкцій, оскільки не пов'язані з покладанням на правопорушника цивільно-правової відповідальності, ні до способів оперативного впливу, бо застосовуються не самою уповноваженою особою, а тим органом, який розглядає і вирішує даний цивільно-правовий спір) [12].

Але, способи захисту, які можуть застосовуватися до порушників цивільних прав слід співвідносити з характером порушеного права, що захищається. Так самостійне застосування фізичною (уповноваженою) особою способів фактичного або оперативного характеру у випадку порушення таємниці про стан її здоров'я важко уявити. Це свідчить про те, що не всі цивільні права, зокрема особисті немайнові права можуть захищатися за допомогою запропонованих "універсальних" способів захисту.

Зауважимо, що сутність шкоди, що пов'язана з лікарської таємниці має психологічно-духовний, моральний аспект і є вторгненням в особисте життя фізичної особи та може причинити небезпечні та непередбачені наслідки для неї та її близького кола.

Досліджуючи проблеми захисту особистих немайнових прав С. М. Братусь до цивільно-правових засобів їх захисту відносить:

- право вимагати визнання особою немайнового права, якщо воно порушено або оспорюється;
- право вимагати припинення дій, що порушують особисте право;
- право вимагати вчинення позитивних дій спрямованих на усунення наслідків порушення і які забезпечують відновлення порушеного права [10].

З ним солідаризується і інші вчені. Так, Л. О. Красавчикова поділяє способи захисту особистих прав на:

- визнання права відновлення становища, що існувало до порушення права;
- припинення дій, що порушують право;
- припинення і зміну правовідношення [14].

Наукою цивільного права були розроблені і такі способи захисту особистих прав як відшкодування моральної шкоди та самостійний захист фізичною особою своїх особистих прав. Законодавство України, на відміну від зарубіжного, довго йшло до правового визнання відшкодування моральної шкоди як способу захисту особистих немайнових прав. Поява у правовій системі компенсації моральної шкоди значно розширює можливості захисту права фізичної особи на лікарську таємницю. Відповідно до сучасного цивільного законодавства моральна шкода полягає у тому числі у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів та у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також її ділової репутації (ст. 23 ЦК України). Наділяючи фізичну особу правом звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу цивільне законодавство визначає наступні способи захисту цивільних прав (ст. 16 ЦК України):

- визнання права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дії, яка порушує право;
- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- примусове виконання обов'язку в натурі;
- зміна правовідношення;
- припинення правовідношення;
- відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

– визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

При цьому наголошується, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках. Законодавець також надає право фізичній особі на самозахист як свого цивільного права так і права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Під самозахистом ЦК України розуміє застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням та обираються самою особою чи встановлюються договором або актами цивільного законодавства (ст. 19 ЦК України).

В Україні лікарська таємниця фізичної особи може бути поширена без її згоди чи її законних представників за умови, якщо відповідний випадок передбачений в законодавстві або в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Аналізуючи сучасне законодавство України з позицій правомірного розголошення лікарської таємниці, можна помітити, що законодавець, визначивши перелік відомостей, що становлять лікарську таємницю та зазначивши, що їх заборонено розголошувати, не визначив чітко перелік випадків, коли таке розголошення є законним.

Отже, існуючий правовий режим щодо захисту права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я потребує подальшого удосконалення. Враховуючи, що порушена лікарська таємниця відновленню не піддається, особливу актуальність в рамках цивільно-правової охорони лікарської таємниці набувають, на наш погляд, способи захисту, що направлені на запобігання даного правопорушення, наприклад, посилення відповідальності посадових осіб та створення правових умов невідворотності покарання за порушення лікарської таємниці.

Використані джерела:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Цивільний Кодекс України: закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
5. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2000 р. № 1645-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 29. Ст. 228.
6. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23 червня 1995 р. № 239/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 23. Ст. 183.
7. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
8. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст. 143.
9. Бачило И. Л., Лопатин В. Н., Федотов М. А. Информационное право. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 789 с.
10. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права. Москва: Госюриздат, 1963. 198 с.
11. Вілл'ємс Джон Р. Підручник з лікарської етики / переклад з 2-го англ. видання 2009 року; за ред. академіка АМН України, Голови Комітету з лікарської етики Всеукраїнського Лікарського Товариства (ВУЛТ) Любомира Пирого. Ferney-Voltaire Cedex: World Medical Association, 2009. 140 с.
12. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Изд. 2-е, стереотип. Москва: "Статут", 2001. 411 с.

13. Європейська хартія прав пацієнтів від 15 листопада 2002 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://cop.health-rights.org/ru/teaching/51/European-charter-of-patient-s-rights>
14. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук / Красавчикова Лариса Октябрьевна ; Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург, 1994. 435 с.

Morozova O., Morozova V. Protection of the right of an individual to the secret about his health.

The article examines the problems of protecting the right of an individual to secrecy about his health, identifies ways to protect personal non-property rights.

Keywords: *protection of civil rights, protection of personal non-property rights, methods of protection, methods of protection of personal non-property rights, secrecy of health, individual, protection of the right of an individual to secrecy of his health.*

ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 349.3

Купіна Л. Ф.

РІЗНОВИДИ СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА

Статтю присвячено одному із виду ефективності норм трудового права – соціальній ефективності. Досліджено різновиди та чинники соціальної ефективності норм трудового права, які у своїй сукупності, при застосуванні норм трудового права, дають підстави відокремити соціальну ефективність від юридичної.

Ключові слова: *соціальна ефективність, норми трудового права, застосування норм трудового права, чинники соціальної ефективності, види соціальної ефективності, юридична ефективність, ефективність норм трудового права.*

Вивчення питань соціальної ефективності норм трудового права є актуальним нині, оскільки саме через цей вид ефективності можна встановити ступінь прояву соціальної функції трудових норм та оцінити їх соціальний наслідок чи результат, який, як правило, значно переважає над юридичним. Це пояснюється тим, що норми трудового права покликанні не лише забезпечувати соціальні інтереси суб'єктів трудових правовідносин, а й розкрити потенціал працівника як особистості, професіонала та управлінця, що на сьогодні є надзвичайно важливим у трудових відносинах.

Під час проведення оцінки ефективності правової норми важливо встановити рівень досягнення цілі норми права, який може бути визначений при застосуванні різних чинників як правового, так і соціального характеру, що в свою чергу, дозволяє розділити ефективність на юридичну та соціальну.

Окремі питання поділу ефективності норм трудового права на соціальну та юридичну прямо та опосередковано розглядалися в наукових працях дослідників трудового права С. В. Вишневецької, В. С. Венедиктова, Н. Д. Гетьманцевої, О. Т. Панасюка, О. І. Процевського, та вчених загальнотеоретичних наук С. В. Бобровнік, В. В. Головченко, Н. М. Оніщенко, О. М. Мельник, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, А. В. Старостюк, але питання виокремлення різновидів саме соціальної ефективності норм трудового права нині комплексно не досліджено.